

Tornyai-portrék a hódmezővásárhelyi városháza dísztermében

A hódmezővásárhelyi városháza dísztermében féltucat portré tekint le patinásra sötétedett pompával a falakról. A közösség példaképeiként, vállalt, vallott szellemi-politikai elődeiként: a padsoroktól balra Nagy *Bercsényi Miklós*, Tornyai János remekművű festménye; mellette *Rákóczi Ferenc*, Kemenszky Árpád megformálásában, a padsorok mögött az elnöki emelvényen szemben Kurucz D. István két műve: *Szántó Kovács János és Táncsics Mihály*; s végül jobbra Vastagh György *Kossuth Lajos* arcképe, s egy másik Tornyai alkotás: *Deák Ferenc*.

A terem benépesítése két részletben, 1880–1908 között és 1951-ben történt. A festmények némelyikének születése és utóélete jellemzően tükrözi korának politikai küzdelmeit és divatjait, nem lesz érdektelen és tanulság nélküli tehát, ha sorra vesszük, hogy mikor, kinek a képével gyarapodott (vagy fogyott) a galéria, ha áttekintjük a díszterem arcképcsarnokának történetét.

Az Alföld 48-as hagyományainak megfelelően elsőként Kossuth Lajos vonásait örökítették meg a város közönsége számára.¹ Kossuth rendkívüli népszerűségére jellemző, hogy a főteret, ahol 1848. október 2-án gyújtó hatású toborzóbeszédét mondta, még abban az évben róla nevezték el. (A szabadságharc bukása után a nevet természetesen törölték.) 1872-ben országgyűlési követté, 1880-ban a város díszpolgárává választották. Egész alakos, életnagyságú portréját is ebből az alkalomból készítették el Vastagh Györggyel (1934–1922). Ha Kossuth is volt az első, a tanács igyekezett minél előbb ellensúlyozni ezt a gesztust az uralkodópár arcásainak megfestetésével. Erre 1893-ban, az új székház avatásának évében került sor. A frissen elkészült díszterem új „lakói” így az ugyancsak Vastagh György által festett Erzsébet királyné és Ferenc József lettek.² Ezzel természetesen nem csorbult a Kossuth-kultusz, a század végén s a századfordulón a város a függetlenségi párt biztos bázisának számított, a dualizmus korában szinte kivétel nélkül 48-as képviselőket küldött a parlamentbe. 1890-ben a főtér visszakapta a Kossuth nevet, halálhíre gyászünneppé volt, arcképére a következő feliratú táblácskát helyezték el: „Cursum consummavit, fidem servavit.” (Pályáját befutotta, hűségét megtartotta.) Elhatározták szobrának felállítását, s ez főleg gyűjtésből 1903 tavaszán meg is valósult.³

A város vezetését kezében tartó nagygazdacsoport persze szemben állt a mindenkori függetlenségi képviselővel, kis- és középparaszt választóival, a maga politikai eszményképét Deák Ferencben vélte feltalálni. Legalábbis ennek jeleként értékeljük, hogy például 1890-ben a főteret a tanács először Deák Ferencről akarta elnevezni, hogy a Kossuth-szobor gondolatát csak a gyűjtés megindulása után karolta fel, a szobor csak több évi halogatás után készült el. Erre vall, hogy a Kossuth-szobor leleplezése után néhány nappal, 1903. április 11-én már elhangzott a javaslat a közgyűlésben: festesse meg a város Deák Ferenc portréját is és indítson gyűjtést „arcszobrának felállítására”,⁴ születésének közelgő centenáriuma alkalmából. A szoborállítás terve a közönség érdektelensége és a pénztelenség miatt elaludt, a portré azonban megvalósult, mégpedig jeles kéz, Tornyai Jánosé által. Az akkor már itthon élő Tornyai az alábbi (eddig még nem publikált!) levélben tette meg öntudatos ajánlatát a városnak:

Tekintetes Tanács!

Értésülvén arról, hogy a Tekintetes Tanács Deák Ferenc arcképének életnagyságban való megfestetését határozta el, tisztelettel alulírott bátorkodom a Tekintetes Tanácsnak az alábbi ajánlatot tenni:

Ugyanakkora nagyságban, mint a Kossuth Lajos már meglévő arcképe – annak tökéletes pendantjával – [kiegészítője K. F.] elkészíteném az arcképet 500 frtért. keretéstől együtt 600 frtért. (1200 korona. K. F.)

Biztosíthatom a Tekintetes Tanácsot, hogy ez a festendő arckép sem élethűség, sem művészi kvalitás

¹Hód-Mező-Vásárhely törvényhatósági joggal felruházott város polgármesterének évi jelentése az 1880. évről. Hódmezővásárhely, 1881. (PJ)

²PJ 1893.

³Kossuth-emléklap, Hódmezővásárhely, 1903., és PJ 1894

⁴Hódmezővásárhelyi Fióklevegtár II. 2657/1903. sz. irat.

Deák Ferenc
(Kruzslicz István felvételei)

Nagy-Bercsényi Miklós

tekintetében semmivel sem maradna el a Kossuth arckép mögött; mert míg egyrészt ily nagyméretű arckép megfestéséhez szükséges hatalmas műterem, s Deák rokonaitól hiteles, jó fényképek stb. állanak rendelkezésemre; – másrészt erősen ambicionálna az a tudat, hogy annak a Tanácsnak dolgozom, melynek nagylelkű támogatásával végezhettem csak be művészeti tanulmányaimat. Maradok a Tekintetes Tanácsnak

Hm-Vásárhely, 1903. júl. 4.⁵

őszinte tisztelője
Tornyai János

Az ajánlatot a város elfogadta, s október 13-án az erre a célra kijelölt bizottság (elnökévé a jeles szegedi festőt, Nyilasy Sándort kérték fel) át is vehette a képet, amit 17-én nagyszabású ünnepségsorozat, díszközgyűlés keretében avattak fel. Ami az arcmás művészi értékét illeti, nem tartozik a mester főművei közé, de tisztességes munka. Bodnár Éva szerint „gondosan megrajzolt, becsületesen megmunkált kép, mely a portréfestészet sok jeles tulajdonságával rendelkezik, de kissé száraz... Deák Ferenc kiegyensúlyozott egyénisége nem állt közel Tornyai nyugtalan, viaskodó természetéhez.”⁶

Annál inkább Rákóczi és Bercsényi alakja. Az ő megörökítésükre a Fejedelem és bujdosótársai hamvainak 1906-os hazahozatala adta az alkalmat. Tornyai – akihez nagyon közel állt a kuruc kor, 1894-ben már elkészült Rákóczi Rodostóban című nagyszerű

⁵U. o.

⁶Bodnár Éva: Az újra felfedezett Tornyai. Bp., 1986. 76. old.

munkájának vázlata – a két alakot együtt akarta megfesteni. Ajánlatát a tanács, ki tudja milyen megfontolásból, nem fogadta el, a festő e terve vázlatban maradt, szegényebbek lettünk egy remekművel. Rákóczit és Bercsényit külön képban rendelték meg, 2–2 ezer koronáért. Bercsényit Tornyaitól, Rákóczit az ismeretlen Kemenszky Árpád nevű pesti festőtől.⁷ A felemás döntéssel így is nyert a magyar művészettörténet, 1908 elején, mintegy fél év alatt elkészült a XX. század egyik legjobb magyar portréja. A mély tűzű, érett színekkel élő, nagyfokú empátiával formált Bercsényit („Nagy Bercsényi Miklós”) és a fényképhűségre törekvő Rákóczit az év nyarán öt nap különbséggel vette át a tanács. (Mint ismeretes Tornyai bitumenes alapozást használt, s ezért napjainkra képei sorra feketednek.)

A portrék „hadrendje” a felszabadulásig már nem változott: Rákóczi, Bercsényi, Kossuth majd 40 esztendeig néztek szembe Habsburg Ferenc Józseffel. Nem tudjuk, hogy a királyi pár mikor tűnt el, legvalószínűbb, hogy 1945. után azonnal: a Petőfit lobogóvá egyszerűsítő szemlélet azonban a „megalkuvó” Deák Ferencre is lesújtott. A megyei lap, a Viharsarok 1951. május 18-i tudósítása szerint ugyanis két helyi festőtől három képet rendeltek, a „tanácsháza nagytermének díszítésére”.⁸ Ekkor már három portrénak kellett tehát hiányozni, s mivel Rákóczi, Bercsényi, Kossuth „időtállóak” voltak, a Habsburgok mellett a harmadik kidobott kép csakis Deák Ferencé lehetett. Az arcképcsarnok felfrissítése Kurucz D. István és Almási Gyula nevéhez fűződik. A fiatal Kurucz Szántó Kovács János és Táncsics Mihály portréját készítette el, Almási Petőfit festette meg. – Ez utóbbit sajnos elég hevenyészetten. A képek 1951. augusztus 20-ra készültek el. Ha valaki hiányolta Deák Ferencet, még az 1970-es években is a következő felvilágosítást kapta: „Nagyobb forradalmár volt Petőfi, mint Deák Ferenc.”(!)

Almási Gyula Béla (1908–1976) kiváló fametszőként, jó festőként vált ismertté, de nem volt portretista. Tőle a Petőfi képet a tanács megrendelte, ő nem tehetett mást, mint elkészítette, ahogyan tőle telt. A kép 2 x 1 méteres hatalmas vászna felnagyítva vetíti ki az ábrázolás felszínességét, technikai hiányosságait.

Deák Ferenc hódmezővásárhelyi portréját, Tornyai Jánosnak a város közössége számára készített alkotását egy emberöltőnyi ideig, 37 évig csak a művészettörténet tartotta számon. Az eredeti állapot helyreállítása, Deák Ferenc „rehabilitálása” napjainkban történt meg. A város mai vezetői egészséges döntéssel a Petőfi Művelődési Központnak adományozták Almási dokumentatív értékű Petőfi-arcmását, a Deák-portrét pedig 1988. elején visszahelyezték a díszterembe.

Kőszegfalvi Ferenc

Egy nagykanizsai lokálpatrióta emlékére

Nem gondoltuk, hogy milyen nehéz munkára vállalkozunk, amikor megkíséreltük összegyűjteni Nagykanizsa 1980-ban elhunyt lelkes városbarátjának életére és munkásságára vonatkozó adatokat. Ő, aki sok embert ismert, bizonyos tekintetben ismeretlen maradt mások számára. Akikkel úgy tűnt bizalmas viszonyban volt, azok is kérdezősködésünk

⁷U. o. 105–107. old.

⁸Viharsarok, 1951. május 18. 3. p. Vásárhelyi festőművészek készítik el a tanácsháza nagytermébe kerülő képeket.